

*Стеценко В. І.,**старший викладач кафедри менеджменту освіти і практичної психології,**здобувач кафедри історії і культури України**ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет**імені Григорія Сковороди»*

ЦЕНЗОРИ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: ОСОБЛИВОСТІ КАР'ЄРНИХ ТРАЄКТОРІЙ

Анотація. У статті розглянуто загальні професійні вимоги до цензорів Російської імперії, вивчено кадровий склад відповідних цензурних органів в українських губерніях, особливості кар'єрних траєкторій окремих чиновників.

Парадоксальним було те, що професійних цензорів на всю імперію, як для такої важливої справи, як державна безпека, було досить мало. Взагалі не можна говорити про масовість професії. Ухвалені впродовж 1905–1906 рр. нові законодавчі акти у сфері періодичних та неперіодичних видань не вплинули на штат цензурних органів, відбулося лише перейменування посад у штатному розписі. Замість посади «цензор» запроваджувалася офіційна назва – «інспектор у справах друку».

Серйозними були підходи до кандидатур цензорів центральних органів, а також місцевих підрозділів у Києві та Одесі. Абсолютна більшість службовців цих органів мали високий освітній рівень, досвід роботи та займали свої посади досить тривалий термін. Київські цензори зазвичай поєднували свої професійні обов'язки з активною громадською роботою у монархічному русі, були відомими публіцистами, прийшли у цензурну справу з освітньої сфери. Тут працювали такі відомі особистості монархічного руху, як С. Щоголев та Т. Флоринський. Цензори Одеси були більшою мірою класичними бюрократами, знали по декілька іноземних мов та здебільшого збудували кар'єру по відомству міністерства внутрішніх справ.

У цензурних органах Харкова та Катеринослава у кадровому підборі був повний безлад та формалізм. Службовці цих органів постійно змінювалися, мали низьку кваліфікацію та розцінювали свою роботу як тимчасовий проміжний етап до виходу на пенсію або переведення на більш спокійну роботу. Для забезпечення виконання ними своїх обов'язків було впроваджено посади помічників цензора по розгляду україномовних видань.

Загалом встановлено, що в українських губерніях Російської імперії широко практикувалися явища суміщення посад, підрядний найм спеціалістів зі знаннями єврейської та української мов, зрівнялівка в оплаті праці. Незважаючи на різне навантаження, кваліфікацію та сумлінність у виконанні своїх професійних обов'язків, усі провінційні цензори мали приблизно однакову фінансову винагороду та були віднесені до VII класу чиновників з окладом до 2 000 рублів на рік.

З початком Першої світової війни абсолютна більшість цензорів була взята на службу до військово-цензурного відомства. Коло їхньої роботи і повноважень значно розширилося, але разом із цим і зросло матеріальне забезпечення.

Ключові слова: цензура, інспектора у справах друку, Головне управління у справах друку, цензор єврейських видань, кадрове забезпечення, цензурна діяльність, Російська імперія, Київський клуб російських націоналістів.

Постановка проблеми. Успішність діяльності будь-якої інституції залежить від її кадрового забезпечення, рівня відповідності професійних компетенцій працівників / службовців поставленим інституційним завданням. Інститут цензури в Російській імперії мав надвисокі вимоги до своїх службовців. Існували вироблені столітньою практикою чіткі і стандартизовані вимоги, проте специфіка діяльності цензурних підрозділів у регіонах, особливо в національних окраїнах імперії, зумовили ряд особливостей у кадровому доборі цензорів, їхніх кар'єрних траєкторіях. Цей аспект діяльності інституту цензури в Російській імперії загалом та українських губерніях зокрема є недостатньо вивченим. Так, загальну ситуацію із кадровим забезпеченням цензурних органів в імперії подає російська дослідниця Н. Патрушева, лише окресливши ситуацію в українських губерніях [5; 6]. Серед вітчизняних досліджень у вказаному аспекті функціонування російської імперської цензури варто виокремити праці І. Коляди, О. Кириєнка та І. Сулими-Камінської. Так, у ряді статей повсякдення цензора українських губерній висвітлив професор І. Колада, представивши деталізовані соціо професійні портрети київських цензорів С. Щоголева та Т. Флоринського [2–4]; кадровий склад органів військової цензури 1914–1917 рр. проаналізував сучасний український дослідник О. Кириєнко [1]. Найбільше висвітлювана нами проблема пов'язана зі статтею І. Сулими-Камінської, в якій розкрито особливості кадрової ситуації у цензурному органі м. Києва упродовж 1905–1917 рр. [8]. Разом із цим у її дослідженні відсутні дані та відповідні порівняння кадрової специфіки «київської цензури» з аналогічними органами Одеси, Харкова, Катеринослава.

Метою статті є розкриття специфіки кадрового забезпечення різних цензурних органів в українських губерніях Російської імперії, порівняння професійних характеристик і кар'єрних траєкторій службовців-цензорів Києва, Одеси, Харкова, Катеринослава.

Виклад основного матеріалу. Попри всеохопність цензурного контролю в Російській імперії та розгалужену мережу регіональних цензурних органів, штат професійних цензорів був відносно до інших державних спецорганів незначним, але водночас зростав: 1850 р. – 54 цензорів; 1860 р. – 85 цензорів; 1865 р. – 86 цензорів; 1905 р. – 141 цензор [9, с. 36]. Особливістю організації цензурного нагляду в Російській імперії було те, що велика кількість чиновників, дотичних до здійснення цензури, не входили до штату цензурного відомства. Так, відповідальні чиновники губернської адміністрації, які здійснювали цензурну перевірку приватних періодичних видань у містах, де не було створено окремого цензурного органу, не отримували

відповідних доплат та не мали відповідати високим фаховим і освітнім критеріям, що ставилися штатним цензорам.

Ухвалені впродовж 1905–1906 рр. нові законодавчі акти у сфері періодичних та неперіодичних видань не вплинули на штат цензурних органів, відбулося лише перейменування посад у штатному розписі. Замість посади «цензор» запроваджувалася посада «інспектор у справах друку». По суті, посадові обов'язки не зазнали суттєвих змін, змінилася лише назва посади.

Упродовж 1900–1913 рр., за даними дослідниці Н. Патрушевої, відбулося поступове зростання бюджетних видатків на утримання цензурного відомства. На 1900 р. річні видатки склали 265 104 руб.; на 1913 р. – майже у 1,8 рази більше – 491 852 руб. Починаючи з 1910 р. ГУД почало збирати пропозиції місцевих цензурних органів щодо розширення їхнього штату. Відповідні пропозиції були подані й від Київського тимчасового комітету у справах друку, аналогічного комітету у місті Одесі, Харківського та Катеринославського інспекторів у справах друку [8, с. 90].

Офіційний дохід цензора складався із заробітної плати і столових грошей, загальна сума також залежала від класу посади. Грошове утримання працівників на периферії було значно нижчим за столичні органи. Наприклад, очільники тимчасових комітетів у справах друку Києва та Одеси отримували грошову винагороду (3000 руб.) на рівні рядових цензорів столичних комітетів у справах друку. Навантаження на цензорів по провінційним цензурним комітетам було різним, однак усі провінційні цензори мали приблизно однакову фінансову винагороду та були віднесені до VII класу чиновників з окладом до 2 000 руб. на рік [9, с. 38–40]. Для цензорів, що працювали в українських губерніях, жодних надбавок за роботу в окраїних провінціях імперії (як це було на Кавказі чи Царстві Польському) законодавством не було передбачено.

Упродовж 1906–1909 рр. штат цензурних органів в українських губерніях, слідуючи загальноімперській тенденції, зріс. Але був один вагомий нюанс. У Канцелярії Київського окремого цензора було 4 штатні посади – 2 цензори (Київський окремих цензор і цензор з іноземної цензури) і 2 діловоди. Після її реорганізації у 1906 р. у Київському тимчасовому комітеті у справах друку штатна кількість осіб, задіяних до виконання цензурної роботи, не змінилася – 2 цензори (Голова комітету та інспектор у справах друку), 1 діловод та 1 секретар. Натомість в Одесі, де виконання внутрішньої цензури упродовж 1865–1909 рр. здійснювало 2 цензори (Одеський окремих цензор з внутрішньої цензури¹), зі створенням Одеського тимчасового комітету у справах друку штат було збільшено до 4 цензорів та 1 помічника [10, с. 460–478].

Освітні і кар'єрні траєкторії цензорів були приблизно однаковими. Типовими кар'єрними сходами більшості цензорів, як відмічає доктор історичних наук, професор І. Коляда, були: університет, канцелярська служба та поступове підвищення у чинах [3, с. 414]. Цензори переміщалися як по вертикалі, так і по горизонталі посад цензурного відомства, тобто могли з регіональних чи провінційних цензурних органів піднятися до центральних чи столичних або переміщатися по різних комітетах у справах друку всередині імперії. Неодмінною вимогою для зайняття посади цензора була вища освіта, знання інозем-

них мов, досвід роботи у цензурному відомстві і, звичайно, політична благонадійність.

Керівники і члени цензурних органів в українських губерніях Російської імперії відповідали всім заданим для посади цензора параметрам. Отже, доречно виокремити і ряд особливостей розвитку їхніх професійних траєкторій.

Перший голова Київського тимчасового комітету у справах друку Олексій Олексійович Сідоров (1906–1909 рр.), окрім професійної діяльності, відзначився ще й громадською активністю. Він був засновником і керівником Клубу російських націоналістів у Києві, залишив опубліковані спогади про період свого перебування на посаді очільника Київського тимчасового комітету у справах друку [7]. Його освітня і кар'єрна траєкторія була такою: закінчив юридичний факультет Варшавського університету, державну службу розпочав помічником діловода варшавського генерал-губернатора, у 29 років влаштувався молодшим цензором Варшавського цензурного комітету, в 40 років став окремим цензором з іноземної цензури в Києві, у 42 роки (тобто у 1906 р.) очолив Київський тимчасовий комітет у справах друку, у 1909 р. очолив Московський тимчасовий комітет у справах друку та став членом Вищої ради ГУД. У 1917 р. цензор був звільнений з посади, відслуживши у цензурному відомстві 24 роки [6, с. 188]. Біографія О. Сідорова є типовою для службовця цензурного відомства. Натомість кар'єрна траєкторія його наступника по київській цензурі – професора Тимофія Дмитровича Флоринського (займав посаду голови Київського тимчасового комітету у справах друку упродовж 1909–1917 рр.) була дещо іншою. Службовців міністерства народної освіти досить часто залучали до роботи у цензурному відомстві, особливо коли необхідні були спеціальні знання у сфері іноземних або давніх мов, однак керівні посади службовці від освітнього відомства посідали скоріше винятково. Загалом таке було притаманно тільки Києву та Казані [6, с. 107].

Призначення ординарного професора університету Св. Володимира, член-кореспондента Академії наук Т.Д. Флоринського на посаду голови Київського тимчасового комітету у справах друку відбулося з «височайшого дозволу» Миколи II. Вченого, що виявив бажання займатися цензурною справою та клопотав перед імператором, підтримали київський губернатор та начальник ГУД [6, с. 108]. Тимофій Дмитрович Флоринський також був членом Київського клубу російських націоналістів, писав і видавав праці антиукраїнського змісту. Серед найвідоміших «Малорусский язык или “украино-русский” литературный сепаратизм» (1910) [4, с. 415].

Детальну характеристику цензора Афанасія Булгакова подала дослідниця І. Сулима-Камінська. Цей службовець Київського тимчасового комітету у справах друку розпочав свою службу київським цензором у 1893 р. (на той час йому було 34 роки) і працював у цій сфері до самої смерті у 1907 р. Державну службу він розпочав з чину колезького радника, а завершив рангом статського радника, увійшовши таким чином до вищої номенклатури чиновництва Російської імперії [8, с. 101].

Високим професіоналізмом та працездатністю володів цензор і водночас інспектор у справах друкарень і книжкової торгівлі Києва Олександр Олександрович Нікольський. Він, по суті, суміщав дві посади в цензурному відомстві – з 1897 по 1917 рр. був не змінним інспектором та займався ревізіями друкарень, бібліотек, книжкових магазинів, а з 1909 р. ще й цензурував закордонні видання. У роки Першої світової

¹ Упродовж 1900–1909 рр. – Інспектор у справах друку та помічник цензора.

війни допомагав у роботі Військово-цензурного відділу штабу Київського військового округу [10, с. 269].

Цензор Київського тимчасового комітету у справах друку Сергій Нікіпорович Щоголев, будучи за освітою лікарем, мав досвід чиновницької роботи у канцелярії київського генерал-губернатора, знав декілька мов, розпочав службу у чині колезького радника, завершив – статським радником. Вважався одним із найкращих імперських цензорів. На цій посаді він замінив цензора Миколу Дублянського (працював чи скоріш пересидів на посаді з травня 1907 по вересень 1908 рр.), який більшість часу прослужив у Київській судовій палаті, цензорського досвіду не мав і нічим примітним за час недовго перебування у Київському тимчасовому комітеті у справах друку не відзначився. Чи не найдетальніше професійна кар'єра та громадська діяльність С. Щоголева розкриті у статті професора І. Коляди, який вказав, що в особі цензора зійшлися високоосвічений цензор-професіонал, ярий антиукраїнофіл, самовідданий лікар та благодійник, активний громадсько-політичний діяч [2, с. 362–363].

Менше уваги в історичній літературі присвячено цензору з єврейських видань. Упродовж 1906–1917 рр. на підрядній основі до цензурування видань єврейською мовою залучалися: 1897–1902 рр. (з перервами) – вчений єврей при канцелярії київського генерал-губернатора Аарон Цейтлін; 1902–1909 рр. – київський державний рабин Пейсах Ямпольський; січень-лютий 1909 р. – єврей Шимон Ривлін; червень-жовтень 1909 р. – житомирський державний рабин Соломон Скоморовський; 1909–1910 рр. – вчитель місцевої духовної семінарії Р. Четиркін; 1910–1917 рр. – священник, екстраординарний професор Київської духовної академії Олександр Глаголев [10]. У 1909 р. цензорів єврейських видань часто замінювали, що було пов'язано з їх неблагонадійністю та неякісним виконанням службових обов'язків, тому згодом (можливо з приходом шовініста й антисеміта Т. Флоринського) до цензурування єврейських видань залучали осіб православного віросповідання, вчених зі знанням відповідної мови. Оплата роботи цензорів єврейських видань була значно нижчою, ніж робота штатних цензорів, десь на рівні 750 руб. на рік, хоча об'єми роботи були значними [8, с. 103].

Усі штатні цензори Київського тимчасового комітету у справах друку, окрім Т. Флоринського (син священника), були дворянського походження та мали високий освітній рівень [10, с. 367].

Аналогічна ситуація щодо походження та освітнього рівня була і в Одесі. Упродовж 1906 р. обов'язки начальника Одеського тимчасового присутствія по внутрішній цензурі виконував Олександр Євгенійович Єгоров. Він закінчив Віленський дворянський інститут, мав досвід як роботи у губернських канцеляріях, так і у цензурному відомстві. Зокрема, на старті кар'єри, будучи чиновником з особливих доручень при симбірському губернаторові, він займався цензуруванням кореспонденції відправлених у заслання поляків. З 1866 р. (у 24 роки) почав працювати діловодом при Канцелярії окремого цензора з іноземної цензури в Москві, у 1872 р. – старший помічник цензора Санкт-Петербурзького комітету цензури іноземної, 1881–1906 р. – старший цензор Одеського комітету цензури іноземної, одночасно (з 1896) цензор з внутрішньої цензури [10, с. 234]. На жаль, біографію наступного керівника Присутствія упродовж 1906–1909 рр. – В.К. Фрома – віднайти не вдалося.

Упродовж 1909–1917 рр. Одеський тимчасовий комітет у справах друку очолював відносно молодий (38 років) Володимир Миколайович Албранд. У цензурному відомстві він розпочав службу 1906 р. на посаді молодшого цензора Одеського комітету цензури іноземної, з 1908 р. він вже обіймав посаду старшого цензора. Стрімку кар'єру у цензурному відомстві можна пояснити значним досвідом роботи в Одеській судовій палаті, військовою службою (1904–1905 рр.), активною участю у земському русі [10, с. 11].

В одеській цензурі служив відомий прозаїк та публіцист Олексій Петрович Плетньов (син друга О. Пушкіна – Петра Олексійовича Плетньова), який закінчив юридичний факультет Петербурзького університету та після служби у Головному тюремному управлінні 1908 р. став до цензурної роботи в Одесі [10, с. 292].

Штатними працівниками Одеського тимчасового комітету у справах друку також були відставний генерал-майор Полетаєв Євген Олександрович, Горшаков Олексій Олексійович. Службовцями за підрядним наймом були: знавець східних мов – Стефаріс Іван Семенович, цензор з єврейських видань – Лівшиц Гавриіл Іванович, цензори з вірменських видань – священники одеської вірмено-григоріанської церкви Хорасаджианц Григорій та Чубар'ян Ованес [10, с. 370, 376].

Явною особливістю одеської цензури в кадровому та організаційному відношенні було суміщення за невелику доплату чотирма штатними службовцями Одеського тимчасового комітету у справах друку посад в Одеському комітеті цензури іноземної, натомість штатні посадовці Одеського комітету цензури іноземної, які спеціалізувалися на розгляді видань єврейською, вірменською, іншими східними мовами, були вільнонайманими працівниками Одеського тимчасового комітету у справах друку [5, с. 52]. Серед одеських цензорів ми не побачили активних громадських діячів, це були в абсолютній більшості класичні бюрократи.

Певні особливості у кадровому забезпеченні мали канцелярії інспекторів у справах друку міст Харкова і Катеринослава. По-перше, призначення на посади інспекторів або їхніх помічників у ці міста розцінювалося чиновниками як тимчасове як своєрідна сходинка перед отриманням вищої посади у системі МВС. По-друге, посадовці знаходилися у безпосередній близькості до губернатора, який своєю чергою намагався на них впливати і за можливістю підбирати собі підданих. Так, окремі харківські цензори Б. Алмазов (1898–1902 рр.) та В. Сенгалевич (1902–1903 рр.), переміщаючись губерніями на посадах чиновників з особливих доручень, у певний час були призначені харківськими окремими цензорами. Послуживши на посадах цензорів, кожен з них зростав по кар'єрним східцям [10, с. 82].

У вересні – грудні 1904 р. посаду харківського окремого цензора тимчасово займав П. Воршев, службова біографія якого була позначена постійними горизонтальними переміщеннями на посаді цензора (Варшава, Одеса, Харків, Нижній Новгород) [10, с. 39].

Упродовж 1904–1909 рр. харківським окремим цензором (з 1906 р. – інспектором) був колишній студентський інспектор Томського університету Василій Петрович Григоровський. Скоріш за все його і відправили у Харків дослужити до виходу на пенсію. Будучи літньою людиною, В. Григоровський і помер на службі. Після його смерті посаду впродовж двох років

(1909–1910 рр.) тимчасово обіймав колишній помічник цензора інженер-технолог за освітою, колишній фабричний інспектор та співробітник «Харківських губернських відомостей» В. Рюмін [10, с. 93].

Харківським інспектором у справах друку упродовж 1910–1916 рр. був доктор медицини Судаков Яків Володимирович, який до 1903 р. взагалі не мав справи з чиновницькою службою, а був практикуючим лікарем (у тому числі військовим лікарем під час російсько-японської війни). До відрядження у Харків Я. Судаков працював інспектором у справах друкарень та книжкової торгівлі у м. Вільно [10, с. 103].

Оскільки всі інспектори у справах друку, що працювали у Харкові, були не місцевими (навіть не з українських губерній), то очевидно вони зовсім не могли цензурувати україномовні видання та рукописи. Ця обставина зумовила запровадження з 1906 р. (коли у революційну добу збільшилася кількість україномовної друкованої продукції) помічника харківського інспектора у справах друку з цензурування україномовної продукції. Цензуруванням україномовної продукції займалися у 1906–1912 рр. – В.Ф. Давиденко, 1912–1914 рр. – І. Самойлов, 1914–1917 рр. – Д. Симановський [10]. Це були представники різних відомств – освітнього, духовного, земських органів. Головним критерієм було знання мови та політична благонадійність.

Найкоротший період з-поміж інших цензурних органів в українських губерніях Російської імперії функціонувала Канцелярія окремого цензора з внутрішньої цензури (з 1906 р. – інспектора у справах друку) у м. Катеринослав. За період 1903–1917 рр. змінилося 10 цензорів, а отже, на кожного з них у середньому припадало не більше як півтора роки служби.

Запускав у 1903 р. роботу цензурної інституції Катеринослава персидський хан Соломон Авакович Мелік-Меграбов, який розпочав службу у цензурному відомстві на Кавказі у 1872 р. У серпні 1905 р. С. Мелік-Меграбов пішов на підвищення і був відкомандирований до ГУД. З вересня по листопад 1905 р. функції катеринославського цензора були покладені на викладача Катеринославської гімназії Г. Гейдока. У період піку Першої російської революції цензором у Катеринославі (листопад 1905 – лютий 1906 рр.) був радник катеринославського губернського правління Парвицький [10, с. 248, 256, 283].

З Царства Польського був відряджений упродовж 1906–1912 рр. катеринославським інспектором у справах друку Паскаль Антон Олександрович, який після закінчення Варшавського університету довгий час займався викладанням німецької та польської мов [10, с. 284].

1909–1912 рр. функції катеринославського інспектора у справах друку виконував Крилов Микола Михайлович, якого було також командировано на цю ж посаду з ГУД і який перебував на ній необхідний термін для виходу на пенсію [10]. За аналогічного траєкторією була служба «катеринославським цензором» колишнього чиновника особливих доручень при самарському губернаторові Володимирі Георгіювичі Ерделі [10, с. 394].

У червні 1914 р. катеринославським інспектором у справах друку призначили службовця Варшавського цензурного комітету Віктора Францовича Модля, який з початком Першої світової війни почав виконувати і функції військового цензора. Суміщав В. Модль дві посади до своєї смерті у серпні 1915 року. Опісля його посаду зайняв евакуйований з Царства Польського військовий цензор Петров Василій Олександрович. Він був чи не єдиним професійним цензором, що працював

у Катеринославі, адже до того призначення мав більше 10 років досвіду цензурної роботи [10, с. 256].

З початком Першої світової війни абсолютну більшість цензорів було зараховано на службу до військово-цензурного відомства. Коло їхньої роботи і повноважень значно розширилося, але разом із цим зросло матеріальне забезпечення. За військовими цензорами зберігалася заробітна плата по відомстві МВС-ГУД та призначалася доплата від воєнного відомства – 3 рублі добових [1, с. 65].

Висновки. Аналіз принципів формування, комплектації штату центрального апарату цензури та її регіональних підрозділів, розгляд персонального складу цензурних органів українських губерній з елементами просопографії дозволяє підсумувати таке:

- штатний розпис регіональних органів та фахова комплектація органів цензури в українських губерніях не завжди відповідала реальним потребам, широко практикувалося суміщення та сумісництво посад в органах внутрішньої та іноземної цензури;
- типовим явищем функціонування цензурного апарату була зрівнялівка в оплаті праці, дискримінація в матеріальному забезпеченні на рівні регіонів (службовці, вищі за чином та кваліфікацією, отримували заробітну плату на рівні рядових цензорів столичних комітетів);
- професійний склад цензорів Києва та Одеси був відносно сталим, досвідченим; цензори цих міст були не тільки фахівцями своєї справи, але й активними громадськими діячами, публіцистами, натомість призначення службовців у Харків та Катеринослав відбувалося за залишковим принципом (часто у ці міста відряджалися літні або малокваліфіковані чиновники, що не могло не відобразитися на якості роботи цензурних органів).

Література:

1. Кириєнко О.Ю. Військова цензура в українських губерніях Російської імперії (липень 1914 – жовтень 1917 р.) : монографія. Київ, 2016. 366 с.
2. Коляда І.А. «Благородный осведомитель»: штрихи до портрета катеринославського цензора Сергія Никипоровича Щоголева. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2012. Вип. 20. С. 354–363.
3. Коляда І.А. Повсякденне життя чиновників цензурного відомства Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.). *Історичні записки: Зб. наук. праць.* Вип. 35. 2012. С. 117–127.
4. Коляда І.А. Тимофій Флоринський – імперський антиукраїнофільський інтелектуал-цензор. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2013. Вип. 22. С. 413–424.
5. Патрушева Н.Г. Цензоры Малороссии, Новороссии и Слободской Украины в XIX – начале XX века. *Книжное дело в России в XIX – начале XX века: сб. науч. тр.* Санкт-Петербург, 2006. Вип. 13. С. 181–251.
6. Патрушева Н.Г. Цензор в государственной системе дореволюционной России (вторая половина XIX – начало XX века) / ред. М. А. Бенина. Санкт-Петербург, 2011. 268 с.
7. Сидоров А.А. В Киеве, 1904–1909: воспоминания бывшего цензора. *Голос минувшего.* 1918. № 4/6. С. 221–129.
8. Суліма-Камінська І.В. Кадрове забезпечення царської цензури в Росії на матеріалах діловодства комітетів у справах друку. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. Вип. 19. С. 87–105.
9. У мысли стоя на часах <...> Цензоры России и цензура. [под ред. В.Г. Жиркова]. СПб., 2000.
10. Цензоры Российской империи, конец XVIII – начало XX века: биобиблиогр. справ. Санкт-Петербург, 2013. 480 с.

Stetsenko V. Censors in Ukrainian Provinces of the Russian Empire: features of career trajectories

Summary. The article examines the general professional requirements for the censors of the Russian Empire, examines the staffing of the relevant censorship bodies in the Ukrainian provinces, the peculiarities of the career trajectories of individual officials.

It was paradoxical that there were few professional censors for the whole empire, as such for such an important cause of national security. In general, we can't talk about the mass of the profession. The adoption of new legislative acts in the field of periodicals and non-periodicals during 1905-1906 did not affect the staff of the censorship bodies, only the renaming of posts in the staff list took place. Instead of the position of the censor was introduced the official name - Inspector of Printing Affairs.

The approaches to the nominations of the censors of the central bodies, as well as of the local units in Kyiv and Odessa were serious. The vast majority of the staff of these bodies had a high level of education, work experience and held a long enough position. Kyiv censors usually combined their professional responsibilities with active public work in the monarchical movement, were well-known publicists, and became involved in censorship of the educational sphere. Such famous personalities of the monarchical movement as S. Shchogolev and T. Florynskyi worked here. Odessa censors were more of a classic bureaucrat, knew several foreign

languages, and mostly built careers at the Ministry of Internal Affairs.

In the censorship bodies of Kharkiv and Katerynoslav the recruitment was full of clutter and formalism. The staff of these bodies were constantly changing, poorly qualified and regarded their work as a temporary interim stage until retirement or transfer to a more peaceful post. In order to ensure their fulfillment of their duties, the positions of Assistant Censors for reviewing Ukrainian-language publications were introduced.

In general, it has been established that in the Ukrainian provinces of the Russian Empire the phenomena of reconciliation of positions, contracting the hiring of specialists with knowledge of Jewish and Ukrainian languages, leveling in pay were widely practiced. Despite different workloads, qualifications and conscientiousness in fulfilling their professional duties, all provincial censors received approximately the same financial remuneration and were assigned to VII class officials with a salary of up to 2000 rubles per year.

Since the outbreak of World War I, the vast majority of censors have been employed by the military censorship department. The scope of their work and powers has expanded significantly, but with it the material security has increased.

Key words: censorship, Inspector of Printing Affairs, General Directorate of Press, censor of Jewish publications, staffing, censor activities, Russian Empire, Kiev club of Russian nationalists.